

modul de economie al comunităților neolitice din țara noastră, evoluția tipurilor de așezări și locuințe din această perioadă. Baza documentară a cercetării ar fi putut fi mult extinsă (cu rezultate pozitive pentru concluziile la care se ajunge), dacă autorul nu s-ar fi limitat doar la utilizarea propriilor studii și ale altor cîțiva specialiști bucureșteni. Prezentarea ar fi avut numai de câștigat dacă s-ar fi utilizat și rezultatele concludente obținute de cercetători renumiți în domeniul paleobotanicii și arheozoologiei sau rezultatele interesanțelor cercetări interdisciplinare de la Tîrpești și Drăgușeni, precum și rezultatele obținute de arheologii din celelalte centre ale țării, care se ocupă de asemenea cu studierea problemelor neoliticului. S-ar fi obținut astfel o sinteză asupra problemei, mai apropiată de nivelul cunoștințelor și interpretării actuale. O asemenea abordare ar fi fost perfect posibilă, fiind bine cunoscute preocupările constante și rodnice ale renumitului cercetător bucureștean în domeniul documentării bibliografice despre epoca neolitică pe teritoriul țării noastre.

Studiul specialistului bulgar K. Kunchev (*Rocks used for the production of Neolithic adzes in Bulgaria*), cunoscut prin analizele pe care le-a efectuat asupra principalei materii prime a neoliticului — piatra, se oprește de această dată asupra tipului de uneltă cel mai utilizat în acea perioadă: tesla. În neoliticul timpuriu de pe teritoriul Bulgariei ea apare într-un raport de 8,14 : 1 față de topor, iar în neoliticul mijlociu de 7,82 : 1. Analiza de față a fost efectuată asupra a 937 piese de acest fel, din neoliticul timpuriu, mijlociu și târziu, provenite din 24 de așezări neolitice, din diferite părți ale Bulgariei (dar mai multe la sud de M-tii Balcani). E interesantă concluzia, că, pe măsură ce comunitățile neolitice evoluează, se reduce numărul tipurilor de rocă utilizate pentru prelucrarea teslelor (29 în neoliticul timpuriu, 13 în cel mijlociu și 11 în cel târziu), ceea ce se explică prin faptul că experiența empirică a condus la reținerea treptată doar a celor mai favorabile. Dintre acestea, se detașează net sisturile și tufurile andezitice, care, împreună, se întindesc la aproape 60% din teslele analizate. Totuși, în timp ce se observă, de la neoliticul timpuriu la cel târziu, o reducere a utilizării sisturilor, lucrurile se petrec invers cu tufurile andezitice, care se impun treptat, datorită proprietăților lor petrografice. Analize de structură și mineralogice adănesc datele studiului. Trei tabele sintetizează rapoarturile cantitative dintre diferitele roci utilizate pentru prelucrarea teslelor în cele trei mari perioade ale neoliticului din Bulgaria. Semnalăm în mod deosebit acest tip de cercetări (petroarheologice), cu convingerea că promițătoarele încercări făcute și la noi (Al. Păunescu, E. Comșa, A. Muraru) se vor extinde, oferindu-ne o imagine mai completă asupra nivelului de dezvoltare al comunităților neolitice, așa cum s-a reușit deja în mai multe țări europene.

Un studiu care se referă direct și la problemele arheologice românești prezintă Nedeljka Ljamić-Valović: *Einige gesichtsformige Deckel der Vinča-Kultur aus Jugoslawien und Rumänien*. Pe baza unor detalii de reprezentare, autoarea propune o nouă tipologie a acestor adevărate piese-emblemă pentru inventarul culturii Vinča, stabilind, pentru Iugoslavia, 5 tipuri principale, cu mai multe subtipuri. Dintre acestea, subtipurile Ib, 2a și 2b se întindesc și în România, iar alte trei variante (1aR, 1bR și 2aR) sînt prezente, pînă acum, numai în țara noastră. Un tabel sintetic prezintă răspîndirea acestor tipuri în diferitele etape de evoluție ale culturii. Materialul ilustrativ prezintă piese reprezentative pentru fiecare variantă.

Studiul cercetătoarei maghiare Csilla Siklodi (*The enclosure — a sign of territorial organization in the Hungarian Late Neolithic — the non-urban way of development*) discută interesanta problemă a stadiului atins de civilizațiile neolitice, în legătură cu delimitările arealului locuibil al așezărilor. Referindu-se concret la situația din cultura Tiszapolgár, de la începutul epocii cuprului, cercetătoarea ajunge la concluzia că delimitările prin șanțuri nu aveau aici un scop defensiv, ci mai ales religios; asemenea stațiuni nu ar fi fost așezări propriu-zise, ci locuri destinate desfășurării unor ceremonii, cu care ocazie se efectuau aici și diferite schimburi comerciale. Asemenea locuri împrejmuite aparțineau unor mari comunități, probabil tribale, care își desfășurau în rest viața cotidiană în mici așezări, legate de practicarea creșterii vitelor și a agriculturii extensive cu plug (cu tracțiune animală). Datele arheologice nu ar permite încă sesizarea unor deose-

* * * THE NEOLITHIC OF EUROPE, volume 1, The World Archaeological Congress, 1-7 September 1986, ed. Allen & Unwin, Southampton and London, 1986.

Comunicările referitoare la neoliticul Europei, prezentate la Congresul mondial de arheologie desfășurat în Anglia, în septembrie 1986, au fost structurate pe trei secțiuni, în funcție de marile zone geografice ale continentului: Europa sud-estică și centrală; Europa sudică; Europa de nord și de vest. Concepția organizării aparține lui Andrew Fleming (de la Departamentul de arheologie și preistorie al Universității din Sheffield), cărui i se datorează și scurta prefață a volumului. Diversitatea subiectelor tratate de autori a implicat aranjarea comunicărilor după principii tematice, astfel că s-a recurs la criteriul regional, organizîndu-se 7 ședințe de lucru (cite trei pentru secțiunile A și C și una pentru secțiunea B). În prezentarea noastră ne propunem să ne ocupăm îndeosebi de lucrările referitoare la Europa sud-estică și centrală, care au tangențe evidente și cu realitățile arheologice din spațiul carpatic.

În această secțiune lucrările au fost grupate, de asemenea, pe trei subzone: sud-estul Europei (cu 4 comunicări din România, Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria), Polonia (cu 4 comunicări) și centrul Europei (cu 5 comunicări).

Volumul începe cu o contribuție românească, datorată lui Eugen Comșa (*Les rapports entre les activités économiques et les types d'agglomérations et d'habitations Néolithiques en Roumanie*), care încearcă să prezinte, în funcție de stadiul actual al cunoștințelor arheologice românești despre

biri sociale în cadrul acestor comunități. Considerăm totuși că aceste interpretări nu pot conduce, în mod neîndoiește, la concluzia fermă a autoarei, potrivit căreia ar lipsi acum orice ierarhizare a așezărilor într-un anumit areal.

Comunicările referitoare la Polonia încep cu un documentat studiu al lui Slawomir Jastrzebski: *The south-eastern peripheries of the Funnel-Beaker culture*, care prezintă interes pentru arheologia românească, deoarece analizează tocmai zona de contact dintre cultura paharelor în formă de pilnie și cultura Cucuteni-Tripolie — zonă plasată în regiunea Nistrului superior și a Bugului superior. Așa cum s-a mai subliniat (H. Dumitrescu), de aici, unele influențe ale culturii paharelor în formă de pilnie au atins și arealul culturii Cucuteni din Moldova. Aceste contacte sînt cu atât mai puternice, cu cît cele două civilizații au o evoluție în general paralelă, extinsă deci pe un lung interval cronologic.

Slawomir Kadrow și Andrzej Bronicki, în articolul *Majdan Nowy — a Middle Neolithic settlement in south-east Poland*, prezintă detaliat o stațiune a culturii paharelor în formă de pilnie.

Anna Kulczycka-Leciejewiczowa (*The oldest Neolithic communities in Poland*) discută răspîndirea graduală a comunităților culturii ceramicii liniare dinspre Europa centrală în bazinele Oderului, Vistulei și Bugului, analizînd totodată trăsăturile modelului primitiv de economie agricolă a acestor grupuri.

Sarunas Milisauskas și Janusz Kruk (*Middle Neolithic exchange systems and development of low level hierarchical societies in south-eastern Poland*) efectuează o analiză detaliată și serioasă a tipurilor de silex întîlnite în marea așezare a culturii paharelor în formă de pilnie de la Bronocice, ajungînd la concluzia că simplul import de produse utilitare nu poate constitui o dovadă sigură a existenței unei specializări și ierarhizării în cadrul comunităților neolitice. Prezența acestei ierarhizări ar fi indicată mai curînd, după părerea autorilor, prin apariția, în cadrul așezărilor, a atelierelor de prelucrare a silexului local.

Cea de a treia grupare zonală începe cu o comunicare cu caracter teoretic a lui Hermann Behrens (*Sozialökonomische Probleme des Neolithikums*), care, după o serie de generalități prea-bine cunoscute despre viața economică în neolitic, face și cîteva interesante considerații asupra organizării sociale. Pornind mai ales de la observațiile etnologice și respingîndu-le

pe cele etnologice, încearcă să transfere relațiile din lumea animală, bazate pe ierarhizarea în funcție de putere și aptitudini, asupra societății primitive din epoca pietrei. De asemenea, autorul prezintă unele considerații personale despre luptă — ca trăsătură de bază a omului epocii pietrei — și rolul ei în întreaga viață social-economică, înainte de apariția războiului în epoca metalelor.

Un interesant model de cercetare a locuirilor neolitice din zona montană ne oferă F. G. Fedelc (*Mountain peopling in the Neolithic: a view from central Alps*), lucrarea făcînd parte dintr-o serie elaborată în cadrul unui proiect mai amplu de studiere arheologică a Alpilor centrali. Din punct de vedere metodologic, lucrarea poate prezenta sugestii și pentru cercetarea arheologică a zonei carpatice.

De asemenea, prezintă interes pentru arheologia românească și studiul lui Jiří Pavelčík (*Problems of the origin and periodisation of the Baden culture*), care aduce contribuții la dovedirea bazelor locale și a evoluției acestei culturi, care acoperă în chalcolithic o vastă zonă a Europei centrale, inclusiv limita vestică a țării noastre.

Lucrarea lui Jan Rull (*Neolithic settlement and environment in Bohemia*) prezintă o interesantă sinteză interdisciplinară, care oferă un tablou mai nuanțat asupra evoluției comunităților neo-eneolitice din această zonă.

În fine, Milan Zápotocký (*Streitaxte der Trichterbecherkultur*) realizează o tipologie și o evoluție a acestui important și răspîndit tip de unealtă-armă neolitică.

Dintre lucrările secțiunii B ne-au reținut atenția cele ale lui Kostas Gállis (*Results of recent research in prehistoric Thessaly*) și M.-H. Wijnen (*Tsountas Revisited*), care pot contribui și la elucidarea unor probleme ale neoliticului din România.

Din secțiunea C semnalăm două lucrări, pentru problemele interdisciplinare și metodologice pe care le ridică — cea a lui J. Zammit (*Approche de l'état de santé des populations Néolithique*) și cea a lui Alain Beeching, Jacques L. Brochier și Silvio Matteucci (*Espaces archéologiques et géographiques dans l'analyse d'une culture préhistorique*).

Așa cum credem că a reieșit și din această succintă prezentare, volumul de față, prin contribuțiile aduse, constituie desigur o lucrare utilă pentru cei ce se ocupă de cercetarea neo-eneoliticului european.

NICOLAE URSULESCU